جایگاه تحرک علمی فرامرزی و بین‌المللی در دانشگاه‌های منتخب ایران*

رضا مهدی[1]
سپیده بارانی[2]

تاریخ دریافت : ۹۹/۰۹/۱۵
تاریخ پذیرش : ۱۴۰۰/۰۶/۰۸

چکیده

حرکت به سمت دانشگاه نوآور و کارآفرین یکی از راهبردهای کلیدی برای ارتقای مسئولیت‌پذیری اجتماعی و پاسخگو کردن دانشگاه و تحقق اهداف تغییر اجتماعی و توسعه پایدار است و دانشگاه کارآفرین یکی از سناریوهای مهم برای مشارکت تأثیرگذار دانشگاه‌ها در فرایند توسعه محلی و ملی و حضور قدرتمند در میدان خلق و انتشار دانش جهانی است. به‌اشتباه، مفهومی که از دانشگاه نوآور و کارآفرین در محافل دانشگاهی برخی کشورها و ایران معرفی می‌شود، دانشگاه به‌مانند یک بنگاه، مشابه با مؤسسات خدماتی و شرکت‌های دانش‌بنیان است که صرفاً بر کارآفرینی اقتصادی- فنی در سطح بنگاه تمرکز داشته و سایر کارکردها نظیر آموزش، پژوهش و تحرک بین‌المللی، اولویت چندانی ندارند. در این پژوهش که بر مبنای «چارچوب راهنمای دانشگاه نوآور و کارآفرین»، الگوی مشترک کمیسیون اروپایی و سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه، به روش آمیخته شامل تحلیل محتوا، مطالعه موردی و مصاحبه، باهدف ارزیابی وضعیت تحرکات علمی بین‌المللی در چهار دانشگاه ایرانی انجام شده، نشان می‌دهد فعالیت‌های بین‌المللی در دانشگاه کارآفرین می‌تواند دارای جایگاه ویژه‌ای فراتر از تحرکات بین‌المللی دانشگاه‌های نسل اول و دوم باشد. همچنین، در این مقاله با استناد به ارزیابی موقعیت چهار دانشگاه منتخب ایرانی نشان داده شده است که فعالیت‌های بین‌المللی دانشگاه‌ها به‌اندازه

---

*. این مقاله مستخرج از طرح پژوهشی با عنوان بازخوانی و توصیف دانشگاه های کارآفرین؛ مقایسه مورد های موفق و ناموفق در ایران، در مؤسسه مطالعات فرهنگی و اجتماعی، در سال ۱۳۹۹ می باشد.

[1]. استادیار مؤسسه مطالعات فرهنگی و اجتماعی. mahdi002@gmail.com
[2]. دکتری برنامه ریزی توسعه آموزش عالی. Sepidehbarani2@gmail.com

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-09]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1399.12.4.3.6]

کافی نبوده و در فرایند گذار از دانشگاه آموزشی – پژوهشی به دانشگاه نوآور و کارآفرین، باید بیش‌ازپیش به تحرکات علمی بین‌المللی اهتمام شود. در این منظر، حرکت به سمت دانشگاه نوآور و کارآفرین بدون همراهی، هم آفرینی و هم‌افزایی فعالیت‌های علمی بین‌المللی و حضور مؤثر در جامعه جهانی، یک ایده و سناریوی ناتمام و ناقصی است.
واژگان کلیدی: دانشگاه نوآور و کارآفرین، چارچوب راهنمای دانشگاه کارآفرین، بین‌المللی سازی دانشگاه، تحرک علمی بین‌المللی.

مقدمه

در محافل دانشگاهی با اسامی، تعابیر و مفاهیم مختلف از دانشگاه جدید در حال شکل‌گیری بر اساس تقاضاها و نیازهای جوامع محلی، منطقه‌ای، ملی و جهانی یاد می‌شود. برخی این دانشگاه را دانشگاه نسل سوم (Wissema, 2009)، برخی دانشگاه کارآفرین (Clark, 1998)، برخی دانشگاه نوآور (همان)، برخی مأموریت سوم نظام دانشگاهی (OECD, 2017) نامیده‌اند. در همه این تعابیر، مفاهیم و برداشت‌ها بر رسالت دانشگاه در مسئولیت‌پذیری اجتماعی و مشارکت تأثیرگذار آن در توسعه اجتماعی- اقتصادی و صورت‌بندی و حل مسائل جامعه یا ایجاد ظرفیت برای توسعه، تأکید می‌شود. ازاین‌رو، می‌توان گفت که دانشگاه جدید یکی از سناریوهای اصلی دانشگاه آینده و آینده دانشگاه باهدف مشارکت مؤثر نهادهای آموزش عالی در فرایند توسعه محلی، منطقه‌ای و ملی است. کارآفرینی علمی و تبدیل و ارتقای دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی به دانشگاه کارآفرین یکی از سیاست‌ها و راهبردهای کلیدی برای ارتقای مسئولیت‌پذیری اجتماعی و پاسخگو کردن این نهادها و تحقق اهداف تغییر اجتماعی و توسعه پایدار است. ازاین‌رو، دانشگاه آینده به‌طور حتم و دانشگاه امروزی به‌طور انتخابی، برای بودن، شدن و تأثیرگذاری ارزشمند اجتماعی- اقتصادی باید به معنای واقعی و صحیح، کارآفرین (ارزش‌آفرین و تأثیرگذار) باشد.

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در خرداد ۱۳۹۹ در بخشنامه‌ای به دانشگاه‌های کشور تأکید کرده است که سیاست این وزارت، تغییر الگووارهای سنتی حاکم بر دانشگاه‌ها به الگووارهٔ جدیدی با عنوان «دانشگاه جامعه‌محور و کارآفرین» است. در این معرفی، چند سیاست برای الگووارهٔ جدید ذکر شده است: ۱. توسعه دوره‌های مهارت افزایی و ارتقای

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-09]
[DOR: 20.1001.1.20088000.1399.12.4.3.6]

سطح اشتغال پذیری دانشجویان، ۲. شناسایی نیازهای جامعه و پاسخگویی به آن‌ها، ۳. واگذاری اختیارات بیشتر به هیئت‌های امنا، ٤. نهادینه کردن فرایند نوآوری در دانشگاه‌ها، ۵. هدایت رساله‌های تحصیلات تکمیلی به‌سوی حل چالش‌های کشور. به‌علاوه، در «کتابچه دانشگاه جامعه‌محور و کارآفرین» ارسالی به دانشگاه‌ها، هفت سیاست با محوریت جامعه‌محوری و کارآفرینی آورده شده است: ۱. حرکت در مرزهای دانش و تقویت بنیه علمی، فناوری و نوآوری با محوریت قرارگیری در بین دانشگاه‌های برتر نوآور، کارآفرین و جامعه‌محور جهان، ۲. جامع‌نگری در عرصه‌های سه‌گانه آموزش، پژوهش و فرهنگی- اجتماعی، ۳. مسئله محوری و نگاه دقیق به نیازها و عرصه‌های جدید فعالیت، ٤. تسهیل ارتباط و دسترسی مردم، بنگاه‌ها و بخش‌های اجتماعی و اقتصادی به ظرفیت‌های دانشگاه‌ها، ۵. توجه به سرمایه فکری دانشگاه‌ها به‌مثابه عامل توسعه پایدار باهدف نوآوری، کارآفرینی و ارزش‌آفرینی آن‌ها، ٦. حفظ حرمت دانشگاه و تقویت ارزش‌های فرا مادی، ۷. کوچک‌سازی ساختارهای اجرایی دانشگاه‌ها و ایجاد ساختارهای منعطف و متناسب با نیازهای جدید.

بر اساس روندهای جهانی، سیاست‌های وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و دانشگاه‌های کشور دستیابی به نوع جدیدی از دانشگاه یک امر قطعی است. نام این دانشگاه می‌تواند دانشگاه کارآفرین، دانشگاه نوآور، دانشگاه نسل سوم و یا حتی دانشگاه جامعه‌محور گذاشته شود. حرکت به‌سوی نوع جدیدی از دانشگاه یک انتخاب و اختیار نیست، بلکه یک اجبار و تقاضا برای ماندگاری تأثیرگذار است. در این پژوهش، برمبنای الگوی مشترک کمیسیون اروپایی و سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه با عنوان «چارچوب راهنمای دانشگاه کارآفرین» تحرک علمی بین‌المللی[1] در چهار دانشگاه منتخب ایرانی مطالعه و ارزیابی شده است. مسئله این پژوهش، دو سؤال اصلی است که در پاسخ به این پرسش‌ها این پژوهش طراحی و انجام شده است:

۱. در دانشگاه نوآور و کارآفرین، چه جایگاهی برای تحرک علمی بین‌المللی تعریف شده است؟

۲. در دانشگاه‌های ایرانیِ در حال گذار به دانشگاه نوآور و کارآفرین، وضعیت تحرک علمی بین‌المللی چگونه است؟

[1] Mobility

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-09]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1399.12.4.3.6]

درواقع، در فرایند این تحقیق با پاسخ به دو پرسش اصلی، جایگاه تحرک علمی فرامرزی و بین‌المللی دانشگاه‌های منتخب ایرانی، تبیین و تشریح شده است.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

همواره فعالیت‌های بین‌المللی از مباحث موردعلاقه دانشگاه‌ها و نهادهای آموزش عالی بوده است. افزایش قابلیت به هم‌پیوستگی جهانی، حرکت دانشجویان، اعضای هیئت‌علمی، دانش و نهادهای علمی را ساده‌تر کرده است. درواقع، مفهوم قابلیت به هم‌پیوستگی موجود این است که دانشگاه‌ها نیاز دارند که رسالت و فعالیت‌های خود را در پرتو تغییرات محیط بین‌المللی ارزیابی و تنظیم کنند. بازار جهانی که دانش‌آموختگان امروزی به دنبال اشتغال در آن هستند، مستلزم این است که نهادهای علمی دانشجویان خود را در معرض دیدگاه‌ها و تجارب بین‌المللی قرار دهند (Hendrickson et al. 2013). در حقیقت، رشد و موفقیت بلندمدت ملت‌ها بر پایه توانایی رهبران اقتصادی، سیاسی و اجتماعی آن‌ها برای فعالیت در محیط‌ها و سازمان‌های بین‌المللی متنوع است. مسائل مهمی نظیر تغییر آب‌وهوا، تولید انرژی و کمبود آب مربوط به سراسر جهان بوده و نهادهای آموزش عالی باید همکاری‌های پژوهشگران سراسر جهان را برای مطالعه بر روی چنین چالش‌هایی تسهیل و رهبری کنند. ظهور جامعه دانش‌بنیان، آموزش عالی را به‌عنوان عنصر حیاتی در توسعه اقتصادی، سیاسی و فرهنگی مطرح کرده است (Wildavsky, 2010). کشورهای جهان نظیر چین و هند به‌طور فزاینده‌ای در حال سرمایه‌گذاری بر روی آموزش عالی برای جلوگیری از فرار مغزها و جذب دانشجویان بهتر و نخبه از سایر کشورها هستند (هندریکسون،). همچنین، دولت‌های مالزی و امارات در حال واردکردن نهادهای آموزش عالی سایر کشورها به امید ارتقای شهرت بین‌المللی آموزش عالی و جایگاه خود به‌مثابه قطب آموزش، به‌منظور جذب دانشجویان بین‌المللی هستند (ماحوزی و همکاران، ۱۳۹۵).

چنان‌که می‌دانیم جهانی‌شدن، محیطی را ایجاد کرده است که در آن آموزش عالی به‌عنوان خدمات قابل تجارت دیده‌شده و برخی نهادهای آموزشی به مؤسسات اقتصادی چندملیتی تبدیل شده‌اند (Lane & Kinser, 2011). از منظر

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-09]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1399.12.4.3.6]

اقتصادی، وزارت تجارت و صنعت سنگاپور (۲۰۰۳) بازار جهانی آن را در سال ۲۰۰۲ بالغ بر ۲/۲ تریلیون دلار تخمین زده است. این برآورد نسبت به برآورد ۲۷ میلیارد دلاری سال ۱۹۹۵ دارای افزایش معناداری است. در سال پایانی قرن بیستم، آموزش جزو پنج عنوان صادراتی برتر خدمات ایالات‌متحده آمریکا با درآمدی بالغبر ۱۰/۷ میلیارد دلار بوده و در ۲۰۰۹ ارزش صادرات آموزشی این کشور به ۲۰ میلیارد دلار افزایش یافته است. در سال ۲۰۰۹ آموزش با حدود ناخالص ۱۸/٦ میلیارد دلار پیشرو صادرات خدمات استرالیا معرفی شده است (Hendrickson et al. 2013).

الگوی عمومی تحرک علمی بین‌المللی دانشگاه‌ها

بر اساس تجربه جهانی و مطالعات موجود، تحرک علمی بین‌المللی نهادهای آموزش عالی عموماً دارای چهار بُعد اصلی شامل تحرک دانشجویان، استادان، برنامه‌ها و پردیس‌هاست (مهدی، ۱۳۹۵):

تحرک علمی دانشجویان. تعداد دانشجویانی که در سال ۲۰۰۰ در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی کشورهای جهان ثبت‌نام کرده بودند، ۹۷ میلیون نفر بودند که این تعداد در سال ۲۰۱۵ به حدود ۲٦۳ میلیون افزایش یافته است. همچنین، آمارهای یونسکو نشان می‌دهد تعداد دانشجویانی که در دنیا می‌خواهند در خارج از کشور خود به ادامه تحصیل دهند از یک‌میلیون و ۳۰۰ هزار نفر در سال ۱۹۹۰ به چهار میلیون و ۳۰۰ هزار نفر در سال ۲۰۱۱ رسیده است. بر اساس آمارهای مؤسسه آماری یونسکو، تعداد دانشجویان بین‌المللی در سال‌های ۲۰۰۲، ۲۰۰۹ و ۲۰۱٤ به ترتیب حدود ۲/۱، ۳/۷ و ۵ میلیون نفر بوده است. همچنین، بر اساس پیش‌بینی این مؤسسه تعداد دانشجویان بین‌المللی در سال ۲۰۲۵ به مرز ۸ میلیون نفر می‌رسد. بر اساس برآوردهای این مؤسسه حدود ۲ درصد کل دانشجویان جهان به‌صورت شناور در حال تحصیل بوده و در کشوری غیر از کشور محل اقامت خود به تحصیل و اخذ مدرک تحصیلی اقدام می‌کنند.

تحرک علمی هیئت‌علمی. هیئت‌علمی به‌عنوان یک حرفه بین‌المللی، هسته مرکزی نظام آموزش عالی است. کنجکاوی فکری و جستجوی علمی بندرت در مرزهای ملی پایان می‌یابد. شمار فزاینده‌ای از اعضای هیئت‌علمی نشان داده‌اند که به دنبال کار راهه شغلی بین‌المللی، دستیابی به جایگاه‌هایی در کشوری غیر از کشور محل اخذ مدارک علمی و محل‌هایی برای اخذ مدرک، متفاوت از محل بزرگ شدن خود هستند. به‌علاوه، جوامع و اجتماعات پژوهشی، مجلات

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-09]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1399.12.4.3.6]

علمی و برنامه‌های تحقیقاتی با محوریت بین‌المللی به یک پیشه بین‌المللی تبدیل شده است. در حقیقت، بسیاری از مسائل پژوهشی مبرم امروزی فراتر از کشورها بوده و نیاز به همکاری بین کشوری دانش‌پژوهان و نهادهای آموزش عالی کشورهای مختلف در سراسر گیتی دارد. برخلاف دانشجویان، اطلاعات درباره تحرک بین‌المللی اعضای هیئت‌علمی بسیار محدود است. هیچ سازمان بین‌المللی وجود ندارد که این اطلاعات را به روش نظام‌یافته گردآوری کند.

تحرک برنامه‌های علمی. درحالی‌که برخی از دانشجویان باهدف تحصیلات عالی در بین مرزهای کشورها حرکت می‌کنند، شماری از نهادهای آموزش عالی برنامه‌های علمی خود را به‌منظور افزایش دسترسی به دانشجویان در سایر جوامع بین مرزهای کشورهای موردنظر حرکت می‌دهند. ازنظر نایت (۲۰۰۵، ص ۱۰)، تحرک بین مرزی برنامه‌های علمی عبارت است از حرکت برنامه‌ها و دوره‌های آموزشی فردی در سراسر مرزهای ملی از طریق چهره به چهره، از راه دور یا ترکیبی از این دو شیوه. احراز صلاحیت و صدور مدارک علمی می‌تواند توسط مؤسسه خارجی تأمین‌کننده آموزش، شریک داخلی یا به‌طور مشترک (دوجانبه) انجام شود. مطابق نظر نایت (۲۰۰۵)، چنین تلاش‌هایی می‌تواند به اشکال مختلف صورت گیرد: در تفاهم واگذاری حق امتیاز[1]، یک مؤسسه یا دانشگاه در یک کشور به یک مؤسسه یا دانشگاه در کشور دیگر اجازه می‌دهد تا برنامه‌های درسی آن را در این کشور ارائه کند. معمولاً گواهینامه توسط مؤسسه کشور مبدأ صادر می‌شود. در تفاهم دوجانبه[2]، یک توافقنامه همکاری بین دانشگاه‌ها یا مؤسسات دو کشور منعقد می‌شود که طی آن دانشجویان می‌توانند تحصیل خود را در یک کشور آغاز و در کشور دیگر خاتمه دهند. در چنین تفاهم‌نامه‌هایی معمولاً دانشجویان مدارک تحصیلی خود را از نهادی دریافت می‌کنند که سال آخر یا کل دوره تحصیلی را در آن سپری کرده‌اند. نهادهای آموزش عالی ایالات‌متحده امریکا بندرت در قالب این دو نوع تفاهم‌نامه عمل می‌کنند. ترجیح آن‌ها برنامه‌های مدرک مشترک/ دوطرفه[3] است. در برنامه‌های مدرک مشترک/ دوطرفه، دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی کشورهای مختلف در برنامه اعطای مدرک با یکدیگر مشارکت کرده و دانشجویان مدارک تحصیلی خود را از هر دو

[1] Franchise Arrangement
[2] Twinning Arrangement
[3] Double/Joint Degree Programs

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-09]
[DOR: 20.1001.1.20088000.1399.12.4.3.6]

دانشگاه یا مؤسسه یا مدارک مشترک از دانشگاه‌ها و مؤسسات همکار اخذ می‌کنند. با مدارک علمی دوطرفه، دانشجویان دوره‌های تحصیلی را می‌گذرانند که منجر به دریافت مدارک علمی از دو مؤسسه مختلف می‌شود. در برنامه‌های مدرک مشترک معمولاً لازم است دانشجویان دوره‌های تحصیلی را در دو دانشگاه یا مؤسسه مختلف بگذرانند، اما مدارک آن‌ها با تأیید هر دو مؤسسه یا دانشگاه صادر می‌شود (Hendrickson et al. 2013).

تحرک پردیس‌ها و شعب. در چند دهه اخیر، تعداد دانشگاه‌های دارای شعبه و پردیس در بیش از یک کشور به‌سرعت در حال افزایش است. منظور از *پردیس شعبه بین‌المللی*[1] عبارت است از واحد آموزشی که حداقل در یک بخش تحت مالکیت تأمین‌کننده خارجی آموزش است، با اسم تأمین‌کننده خارجی آموزش فعالیت می‌کند، حداقل دارای تعدادی برنامه آموزشی چهره به چهره است، دسترسی به یک برنامه علمی کاملی را فراهم می‌کند که منجر به دریافت گواهینامه از تأمین‌کننده خارجی آموزش شود (Lane, 2011, p.5). این واحدها می‌توانند در مالکیت کامل پردیس مقصد باشند، در مشارکت با سرمایه‌گذار خارجی فعالیت کند یا اینکه از یارانه (کمک‌هزینه) دولت کشور میزبان استفاده کند (Lane, 2010; Lane & Kinser, 2011). اکنون بیش از ۲۵۰ پردیس شعبه بین‌المللی در سراسر جهان وجود دارند. حدود ۵۰ درصد پردیس‌های بین‌المللی توسط نهادهای علمی ایالات‌متحده تأسیس شده‌اند و استرالیا و انگلیس پس از ایالات‌متحده بزرگ‌ترین صادرکنندگان پردیس‌های بین‌المللی هستند. بزرگ‌ترین واردکنندگان پردیس‌های بین‌المللی کشورهای آسیایی به‌ویژه غرب آسیا نظیر امارات متحده عربی و قطر، هستند.

بر اساس مفاهیم و واقعیت‌های موجود، تحرک علمی بین‌المللی دانشگاه‌ها با هر نوع رسالت محلی، منطقه‌ای و ملی از جهات مختلف همسو با ارزش‌آفرینی‌های علمی و ملی است (شکل ۱): ۱. تحرک علمی بین‌المللی موجب ورود دانشجویان خارجی شده و هر دانشجوی خارجی دست‌کم به‌مثابه یک گردشگر میان‌مدت باعث ورود سرمایه مادی به دانشگاه مقصد و کشور می‌شود. از منظر دیگر، ارائه خدمات علمی و خدمات مادی همسو به یک دانشجوی خارجی به‌مثابه صدور دانش علمی و خدمات دانشگاه‌ها و بنگاه‌ها و انتقال فرهنگ عمومی و تخصصی به کشورهای مبدأ است. این خدمات، حاوی منافع مادی و معنوی برای کشور مقصد و دانشگاه مجری است. ۲. تحرک علمی بین‌المللی موجب

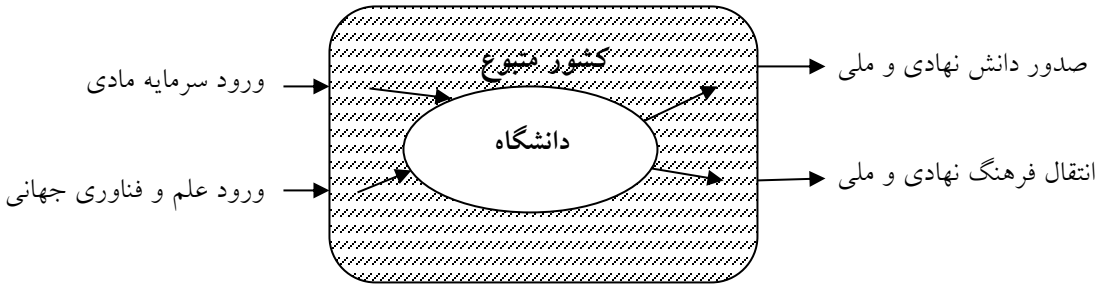
[1] International Branch Campus

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-09]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1399.12.4.3.6]

می‌شود که دانش و تجربه جهانی به شکل ورود استاد، پژوهشگر، برنامه درسی و منابع علمی به دانشگاه‌ها و کشور منتقل‌شده و هزینه خلق و توسعه این دانش‌ها و تجربه‌ها از دوش دانشگاه‌ها و کشور برداشته شود (منابع مالی و زمانی مصروف، پس‌انداز شود). ۳. انجام پژوهش مستقل یا مشترک با منابع و اعتبارات بین‌المللی موجب ذخیره این منابع و اعتبارات در درون دانشگاه‌ها و کشور شده و این منابع می‌تواند در طرح‌ها و محل‌های دیگری سرمایه‌گذاری و هزینه شود. ٤. ایجاد شعب دانشگاه‌ها در سرزمین‌های دیگر به‌مثابه صدور دانش و خدمات علمی به کشورهای مقصد موجب اشتغال منابع انسانی دانشی و ورود ارزش‌افزوده مربوط می‌شود. ۵. لازمهٔ تحرک علمی بین‌المللی همکاری و رقابت سالم و شفاف با رقبا و همتایان فرا سرزمینی است و این همکاری و رقابت موجب ارتقای سطح دانشگاه‌ها در ابعاد مدیریت، آموزش، پژوهش و فرهنگ می‌شود.

بنابراین، از جهات و مناظر متعدد، تحرک علمی بین‌المللی هر دانشگاه نوعی کارآفرینی علمی و کارآفرینی در سطح ملی است. ازاین‌رو، فعالیت بین‌المللی به یکی از ابعاد اصلی دانشگاه کارآفرین تبدیل شده است. این تحرک هم برای دانشگاه مجری به‌مثابه یک‌نهاد و هم برای کشور متبوع به‌مثابه یک ابر سیستم، ارزش‌آفرین می‌باشد.

شکل ۱- مدل ساده فرایند تحرک علمی بین‌المللی

مدل مفهومی پژوهش

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-09]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1399.12.4.3.6]

در تلاش برای ارائه یک مدل مفهومی جامع برای تحرک علمی بین‌المللی، از الگو و چارچوب دانشگاه نوآور و کارآفرین، محصول مشترک «کمیسیون اروپایی» و «سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه» اقتباس شده است (مهدی، ۱۳۹۹). در سال ۲۰۱۲ «چارچوب راهنمای دانشگاه‌های نوآور و کارآفرین[1]» به‌طور مشترک توسط برنامه LEED[2] کمیسیون اروپایی و سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه، طراحی و تدوین شده است (EU/OECD, 2012). هدف از طراحی و انتشار این چارچوب، حمایت و پشتیبانی از ترویج و توسعه نوآوری و کارآفرینی در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی و نقش و رسالت آن‌ها در ایجاد انگیزه و صلاحیت‌های نوآوری و کارآفرینی است. بر مبنای این چارچوب، یک دانشگاه باید در هشت بُعد[3] فعال باشد تا به میزان دانشگاه کارآفرین نزدیک شود. در سال ۲۰۱٤ چارچوب راهنمای دانشگاه نوآور و کارآفرین با عنوانِ جدید و به‌روز شدهٔ «اچ. ای. اینوویت[4]» (مؤسسهٔ آموزش عالی نوآور) رسمیت بیشتری برای به‌کارگیری در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی پیدا کرده است (EU/OECD, 2019a). تاکنون (۲۰۲۰) بیش از ٦۰۰ دانشگاه و مؤسسه آموزش عالی بر مبنای ابعاد و ملاکهای چارچوب راهنمای دانشگاه نوآور و کارآفرین ارزیابی‌شده‌اند. پشتیبانی کمیسیون اروپایی و سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه از این چارچوب راهنما از مزیت‌های مهم و اطمینان‌بخش آن است. یکی از ابعاد هشتگانهٔ چارچوب مذکور، بُعد «دانشگاه به‌مثابهٔ نهاد بین‌المللی» (بُعد ششم الگو) است. ملاک‌های بُعد ششم چارچوب راهنمای دانشگاه نوآور و کارآفرین (دانشگاه به‌مثابه نهاد بین‌المللی) به شرح جدول ۱ می‌باشد (مهدی و شفیعی، ۱۳۹۹).

1. The Guiding Framework for Innovative and Entrepreneurial Universities
2. The OECD Local Economic and Employment Development (LEED)
3. Dimension
4. The HEInnovate Framework

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-09]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1399.12.4.3.6]

جدول ۱- جایگاه تحرک علمی بین‌المللی در دانشگاه کارآفرین

ابعاد دانشگاه نوآور و کارآفرین	ملاک‌های مرتبط با تحرک علمی بین‌المللی دانشگاه‌ها
بُعد ٦. دانشگاه به‌مثابه نهاد بین‌المللی	**ملاک ٦-١. بین‌المللی سازی، بخشِ جدایی‌ناپذیر از برنامه‌های دانشگاه است.**
	ملاک ٦-٢. دانشگاه صراحتاً از تحرک بین‌المللی کارکنان و استادان و دانشجویان خود پشتیبانی می‌کند.
	ملاک ٦-٣. دانشگاه همکاران بین‌المللی و کارآفرین را جستجو و جذب می‌کند.
	ملاک ٦-٤. چشم‌اندازهای بین‌المللی در رویکرد دانشگاه به یاددهی- یادگیری، منعکس می‌شود.
	ملاک ٦-٥. چشم‌اندازهای بین‌المللی در رویکرد دانشگاه به پژوهش، منعکس می‌شود.

روش پژوهش

این پژوهش به روش آمیخته شامل تحلیل محتوا، مطالعه موردی، مصاحبه و دستیابی به اطلاعات عملکردی چهار دانشگاه منتخب انجام شده است. در بخش مطالعه موردی، پس از انتخاب الگوی دانشگاه کارآفرین (چارچوب راهنمای دانشگاه کارآفرین مورد تأیید کمیسیون اروپایی و سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه) و تنظیم ملاک‌ها و مفاهیم آن با مشخصات دانشگاه‌های ایران، داده‌های موردنیاز از طریق مصاحبه حضوری با مدیران ذی‌ربط و افراد مطلع نظیر دفاتر نظارت و ارزیابی، نوآوری و کارآفرینی با پرسشنامه نیمه ساختاریافته و اخذ اطلاعات ثبتی عملکردی نظیر کارنامه پژوهشی، رصد اخبار و رویدادها به‌واسطه سایت رسمی و رسانه‌ها و حضور

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-09]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1399.12.4.3.6]

در پردیس‌های دانشگاهی گردآوری شده است. درنهایت، بر مبنای «چارچوب راهنمای دانشگاه کارآفرین» و «چارچوب مؤسسهٔ آموزش عالی نوآور» وضعیت تحرک علمی بین‌المللی دانشگاه‌های موردمطالعه با استفاده از تجارب کشورهای اروپایی نظیر کرواسی، ایتالیا، اتریش، رومانی و فنلاند، ارزیابی و ارائه شده است (EU/OECD, 2018; EU/OECD, 2019b; EU/OECD, 2019c).

یافته‌های پژوهش

نتایج ارزیابی فعالیت‌های علمی بین‌المللی چهار دانشگاه منتخب ایرانی برمبنای بُعد ششم چارچوب راهنمای دانشگاه نوآور و کارآفرین (دانشگاه به‌مثابه نهاد بین‌المللی)، به شرح زیر می‌باشد.

وضعیت در دانشگاه «الف»

ملاک ٦-١. بین‌المللی سازی، بخشِ جدایی‌ناپذیر از برنامه‌های دانشگاه است.

وضعیت موجود (پاسخ): تعاملات بین‌المللی از اصول و سیاست‌های اصلی مدیریت دانشگاه است و نسبت به گذشته رشد فوق‌العاده‌ای داشته است. به‌عنوان نمونه، جذب مستقیم دانشجوی بین‌المللی شهریه پرداز (حدود ۳۲ نفر از یک کشور عربی)، اعزام شش استاد به دوره آموزشی یک‌هفته‌ای در آلمان در سال گذشته و انعقاد ۱۹ تفاهم‌نامه همکاری در سال ۹۸-۱۳۹۷ از اقدامات دانشگاه در مسیر بین‌المللی شدن است. چنین فعالیت‌هایی درگذشته وجود نداشته است.

ملاک ٦-٢. دانشگاه صراحتاً از تحرک بین‌المللی کارکنان و استادان و دانشجویان خود پشتیبانی می‌کند.

پاسخ: دفتر روابط بین‌الملل (در حوزه ریاست دانشگاه) متولی اصلی تحرکات بین‌المللی دانشگاه است. این دفتر در سال ۱۳۹۷ ایجاد شده است. جذب دانشجوی بین‌المللی شهریه پرداز (حدود ۳۲ نفر از یک کشور عربی)، اعزام شش استاد به دوره آموزشی یک‌هفته‌ای در آلمان در سال گذشته و انعقاد ۱۹ تفاهم‌نامه همکاری در سال ۹۸-۱۳۹۷ از اقدامات این دفتر می‌باشد. در سال‌های اخیر، کادر علمی و دانشجویان دانشگاه فرصت مطالعاتی طولانی در خارج نداشته‌اند. عدم وجود فرصت مطالعاتی و مهارت‌آموزی در خارج، نقطه‌ضعف کلیدی برای دانشگاه است.

ملاک ٦-٣. دانشگاه همکاران بین‌المللی کارآفرین را جستجو و جذب می‌کند.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-09]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1399.12.4.3.6]

پاسخ: در موارد محدودی (حدود ۱۱ مورد) از کشورهایی نظیر هند، کره جنوبی و برخی کشورهای اروپایی نظیر آلمان، متخصصانی برای برگزاری دوره‌های آموزشی کوتاه‌مدت برای همکاران دعوت‌شده‌اند، اما چنین دوره‌هایی برای دانشجویان وجود نداشته است.

ملاک ٦-٤. چشم‌اندازهای بین‌المللی در رویکرد دانشگاه به یاددهی- یادگیری (آموزش)، منعکس می‌شود.

پاسخ: علی‌رغم آغاز تبادلات علمی با برخی کشورها نظیر هند، کره جنوبی و آلمان، هنوز برای تسری این فعالیت‌ها در آموزش زود است. مجموع تحرکات بین‌المللی نوید انعکاس چشم‌اندازهای بین‌المللی در آموزش می‌باشد، اما تاکنون اتفاق معناداری قابل‌ارائه نمی‌باشد.

ملاک ٦-٥. چشم‌اندازهای بین‌المللی در رویکرد دانشگاه به پژوهش، منعکس می‌شود.

پاسخ: با توجه به جوانی تعاملات و تحرکات بین‌المللی دانشگاه، هنوز نمی‌توان در این زمینه قضاوت کرد. رویکرد دانشگاه چنین است، اما هنوز اتفاق خاصی نیفتاده است.

وضعیت در دانشگاه «ب»

ملاک ٦-١. بین‌الملل، بخشِ جدایی‌ناپذیر از برنامه‌های دانشگاه است.

پاسخ: در برنامه راهبردی دانشگاه، فعالیت‌های بین‌المللی و دیپلماسی مهارتی مورد تأکید دانشگاه است. سه مرکز برای انجام فعالیت‌های بین‌المللی ازجمله جذب دانشجو با مجوز وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، تعریف شده است و حدود ٥٤٠ دانشجوی بین‌المللی عمدتاً از کشورهای همسایه در این دانشگاه تحصیل می‌کنند. بااین‌همه، به خاطر کوچکی مراکز، انجام فعالیت بین‌المللی صرفه اقتصادی نداشته و مراکز به سمت این فعالیت‌ها نرفته‌اند (همچنین، نداشتن هیئت‌علمی مانع جدی بر سر راه فعالیت‌های بین‌المللی است).

ملاک ٦-٢. دانشگاه از تحرک بین‌المللی اعضای هیئت‌علمی، کارکنان و دانشجویان باقدرت، پشتیبانی می‌کند.

پاسخ: دانشگاه (مراکز آموزشی تابعه) تحرک بین‌المللی معناداری نداشته است (دانشگاه هیئت‌علمی به مفهوم اعضای هیئت‌علمی سایر دانشگاه ندارد و دانشجویان، بومی و عمدتاً مختص یک صنعت خاص هستند).

ملاک ٦-٣. دانشگاه متخصصان بین‌المللی را در راستای ارتقای سطح نوآوری و کارآفرینی، جستجو و جذب می‌کند.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-09]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1399.12.4.3.6]

پاسخ: دانشگاه پاسخ روشنی برای جستجو و جذب متخصصان بین‌المللی ندارد. اگر چنین کاری انجام‌شده باشد در برخی مراکز آموزشی تابعه به سبب ارتباط صنایع و شرکت‌های مرتبط با مجامع بین‌المللی و متخصصان مرتبط با صنعت یا شرکت سرمایه‌گذار می‌باشد.

ملاک ٦-٤. چشم‌اندازهای بین‌المللی در کارکرد آموزش (یاددهی- یادگیری) دانشگاه، منعکس می‌شود.

پاسخ: دانشگاه پاسخ روشنی برای این موضوع ندارد. اگر چنین کاری انجام‌شده باشد در برخی مراکز آموزشی تابعه به سبب ارتباط صنایع و شرکت‌های مرتبط با مجامع بین‌المللی مرتبط با صنعت یا شرکت سرمایه‌گذار می‌باشد (در حال حاضر، در حد صفر است).

ملاک ٦-٥. چشم‌اندازهای بین‌المللی در کارکرد پژوهش دانشگاه، منعکس می‌شود.

پاسخ: دانشگاه پاسخ روشنی برای این موضوع ندارد. اگر چنین کاری انجام‌شده باشد در برخی مراکز آموزشی تابعه به سبب ارتباط صنایع و شرکت‌های مرتبط با مجامع بین‌المللی مرتبط با صنعت یا شرکت سرمایه‌گذار می‌باشد (در حال حاضر، در حد صفر است).

وضعیت در دانشگاه «ج»

ملاک ٦-١. بین‌المللی‌سازی، بخشِ جدایی ناپذیر از برنامه های دانشگاه است.

پاسخ: در سند برنامه راهبردی دانشگاه به بین‌المللی شدن تأکید شده است و در عمل نیز فعالیت‌های بین‌المللی دانشگاه قابل‌توجه است. ایجاد ساختار قوی (معاونت امور بین‌الملل) و تعاملات بین‌المللی از نشانه‌های اهتمام به امور بین‌المللی است.

ملاک ٦-٢. دانشگاه از تحرک بین‌المللی اعضای هیئت‌علمی، کارکنان و دانشجویان، پشتیبانی می‌کند.

پاسخ: ادعای دانشگاه این است که تحرک و فعالیت‌های بین‌المللی از رسالت‌های اصلی دانشگاه است. اطلاعات فرصت‌های مطالعاتی، حضور اعضای هیئت‌علمی در محافل بین‌المللی و نشر مشترک با نهادهای بین‌المللی به شرح جدول ۲ می‌باشد.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-09]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1399.12.4.3.6]

جدول ٢- اطلاعات تحرک بین‌المللی اعضای جامعه دانشگاه

سال/ شرح	٩٨	٩٧	٩٦	٩٥
تعداد فرصت مطالعاتی هیئت‌علمی	٣	٨	٤	٦
تعداد فرصت مطالعاتی دانشجویان	٣٣	٤٨	٨٣	٧٢
تعداد مقاله در کنفرانس‌های بین‌المللی خارجی	٢٦٩	٤٤١	٦٨٩	٩٠٣
تعداد همکاری علمی در تألیف مقالات ISI با همکاران خارجی (درصد رشد)	٣١	٢٩	٢٤	٢٢
تعداد اختراع ثبت‌شده در خارج	١١	–	–	–
تعداد نشر کتاب با ناشران بین‌المللی	٥	٣	٤	٤
حضور هیئت‌علمی در کنفرانس‌های بین‌المللی خارجی	٣٢	٢٩	٣٨	٥٢
تعداد دانشجویان بین‌المللی	٢٥٠	٢٠٠	١٥٩	٩٣

همچنین، دانشگاه تفاهم‌نامه نشر مشترک کتاب با ناشر بین‌المللی معتبر اشپرینگر دارد و تاکنون دو کتاب فنی- مهندسی با این ناشر چاپ کرده است. به‌علاوه، دانشگاه اکنون پنج مجله (فصلنامه) بین‌المللی به زبان انگلیسی منتشر می‌کند. انعقاد حدود ٩٠ تفاهم‌نامه با دانشگاه‌های متعدد اروپایی و غیراروپایی برای تبادل دانشجو و ١٠ برنامه برای تربیت مشترک دانشجو (مدرک مشترک) نشان‌دهنده توجه این دانشگاه به تحرک بین‌المللی است. به همه فعالیت‌ها و اقدامات مذکور می‌توان رفت‌وآمد متعدد استادان این دانشگاه به دانشگاه‌های معتبر جهان به‌ویژه دانشگاه‌های اروپایی به‌صورت فردی یا تیمی (هیأتی) اضافه کرد. ویژگی اصلی این تعاملات، معرفی دانشگاه به همتایان علمی و ایجاد ظرفیت و

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-09]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1399.12.4.3.6]

فرصت متقابل برای دانشجویان و استادان می‌باشد. این دانشگاه در رتبه‌بندی QS رتبه‌ای بین کمتر از ۵۰۰ دارد که در مقایسه با قدمت دانشگاه، تلاش‌های بین‌المللی و تعداد استاد و دانشجو، جایگاه شایسته‌ای نیست.

ملاک ٦-۳. دانشگاه متخصصان بین‌المللی را در راستای ارتقای سطح نوآوری و کارآفرینی، جستجو و جذب می‌کند.

پاسخ: مجموع فعالیت‌های بین‌المللی نشان می‌دهد که دانشگاه به جستجو و جذب و همکاری با متخصصان بین‌المللی اهمیت می‌دهد، اما اطلاعات دقیقی از این همکاری‌ها ارائه نشده است. کارگاه‌های همتایانی علمی ازجمله ابتکارات این دانشگاه می‌باشد که در سال‌های اخیر حداقل چهار کارگاه مهم بین‌المللی آن با ۱. بنیاد پژوهش آلمان، ۲. مؤسسه پژوهش‌های فرانسه، ۳. هیئت آموزش، پژوهش و نوآوری سوئیس و ٤. کارگاه همتایابی فناوری نانوالیاف (سال ۱۳۹۷ با حضور هشت میهمان خارجی از اسلواکی، عراق، آفریقای جنوبی، مالزی، هند و چک) طراحی و برگزار شده است. ابن کارگاه‌ها در جستجو و جذب همکاران حقیقی و حقوقی بین‌المللی مؤثر می‌باشد.

ملاک ٦-٤. چشم‌اندازهای بین‌المللی در کارکرد آموزش (یاددهی- یادگیری) دانشگاه، منعکس می‌شود.

پاسخ: فعلاً پاسخ درستی به ماهیت انعکاس چشم‌اندازهای بین‌المللی در کارکرد آموزش، نمی‌توان ارائه کرد. در این دانشگاه نیز همانند اکثر دانشگاه‌های کشور، آموزش به‌اندازه پژوهش موردتوجه نمی‌باشد. بااین‌همه، از حدود دو دهۀ اخیر تعاملات بین‌المللی برای تبادل کوتاه‌مدت یا بلندمدت دانشجو و تربیت مشترک دانشجو با دانشگاه‌های معتبر اروپایی و جذب دانشجو از کشورهای منطقه گواه اهتمام این دانشگاه به بین‌المللی کردن آموزش دانشگاهی است. همچنین، به ادعای مسئولان دانشگاه، مدرسه تابستانی دانشگاه با استقبال نسبی دانشجویان برخی کشورهای همسو نظیر کشورهای اسلامی و همسایه قرار گرفته است.

ملاک ٦-۵. چشم‌اندازهای بین‌المللی در کارکرد پژوهش دانشگاه، منعکس می‌شود.

پاسخ: نشر کتاب با ناشران معتبر بین‌المللی نظیر اشپرینگر، انتشار پنج فصلنامه بین‌المللی به زبان انگلیسی، نرخ رشد ۳۰ درصدی در نشر مقالات علمی با همکاران خارجی و نظایر این‌ها نشان می‌دهد که دانشگاه در کارکرد پژوهش به چشم‌اندازهای بین‌المللی توجه دارد. در سال ۲۰۱۹ نیز حداقل ۱۹ تن از استادان این دانشگاه جزء یک درصد دانشمندان جهان بوده‌اند و این تعداد، در سال‌های اخیر با ارقام مختلف تکرار شده است.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-09]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1399.12.4.3.6]

وضعیت در دانشگاه «د»

ملاک ٦-١. بین‌الملل، بخشِ جدایی‌ناپذیر از برنامه‌های دانشگاه است.

پاسخ: فعالیت‌های بین‌المللی در سند راهبردی دانشگاه آورده شده است. دانشگاه از تحرک بین‌المللی اعضای هیئت‌علمی و دانشجویان پشتیبانی می‌کند. دانشگاه دارای مدیر امور بین‌الملل است، اما روابط بین‌المللی کار سختی است و نتایج حاصل‌شده رضایت‌بخش و چشمگیری نمی‌باشد.

ملاک ٦-٢. دانشگاه از تحرک بین‌المللی اعضای هیئت‌علمی، کارکنان و دانشجویان، پشتیبانی می‌کند.

پاسخ: دانشگاه از تحرک بین‌المللی اعضای هیئت‌علمی و دانشجویان پشتیبانی می‌کند، اما سختگیری برای سفرهای بین‌المللی بیشتر شده و منابع مالی دانشگاه کافی نیست. در حال حاضر حدود ۱۰ استاد خارجی با این دانشگاه همکاری می‌کنند. بر استناد به فرصت‌های مطالعاتی اعضای هیئت‌علمی و دانشجویان، تعداد مقالات ارائه‌شده در کنفرانس‌های بین‌المللی (خارجی)، تعداد اختراع ثبت‌شده بین‌المللی و مقالات مشترک با پژوهشگران بین‌المللی (جدول ۳) تحرک بین‌المللی جامعه دانشگاهی چندان مناسب ارزیابی نمی‌شود. همچنین، دانشگاه مجله بین‌المللی ندارد و در رتبه‌بندی QS رتبه‌ای بین ۸۰۰ تا ۱۰۰۰ دارد که در مقایسه با قدمت دانشگاه و تعداد استاد و دانشجو، جایگاه قابل‌توجهی نیست. بالغبر ۲۰۰ دانشجوی غیر ایرانی عمدتاً از کشورهای همسایه و نزدیک، در این دانشگاه تحصیل می‌کنند.

جدول ۳- اطلاعات تحرک بین‌المللی دانشگاه

سال/ شرح	۹۸	۹۷	۹٦	۹۵
تعداد فرصت مطالعاتی هیئت‌علمی	۲	٤	۱	۲
تعداد فرصت مطالعاتی دانشجویان	۳۵	۵۲	۸٦	۷۵
تعداد مقالات مشترک با پژوهشگران بین‌المللی	٤۲۳	۳۹۵	۳۳۷	۲۵۱
تعداد مقالات ارائه‌شده در کنفرانس‌های بین‌المللی خارجی	-	۱٦۱	۲۱۹	۲٤٦

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-09]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1399.12.4.3.6]

تعداد اختراع ثبت‌شده در خارج	-	۱	۰	۰

ملاک ٦-۳. دانشگاه متخصصان بین‌المللی را در راستای ارتقای سطح نوآوری و کارآفرینی، جستجو و جذب می‌کند.

پاسخ: دانشگاه برنامه مدونی برای جستجو و جذب متخصصان بین‌المللی در موضوع کارآفرینی ندارد. موانع امنیتی یکی از مشکلات دانشگاه در جستجو و جذب همکار بین‌المللی عنوان می‌شود. فعلاً حدود ۱۰ استاد خارجی با این دانشگاه همکاری علمی دارند (در این دانشگاه حضور دارند).

ملاک ٦-٤. چشم‌اندازهای بین‌المللی در کارکرد آموزش (یاددهی- یادگیری) دانشگاه، منعکس می‌شود.

پاسخ: چشم‌اندازهای بین‌المللی در کارکرد آموزش (یاددهی- یادگیری) دانشگاه تا حدودی (بسیار کم) منعکس می‌شود.

ملاک ٦-۵. چشم‌اندازهای بین‌المللی در کارکرد پژوهش دانشگاه، منعکس می‌شود.

پاسخ: چشم‌اندازهای بین‌المللی در کارکرد پژوهش دانشگاه تا حدودی (مثلاً برای نوشتن مقاله قابل‌چاپ در مجلات معتبر بین‌المللی و افزایش رتبه دانشگاه در رتبه‌بندی‌های جهانی) منعکس می‌شود.

ج) ارزیابی کمّی وضعیت تحرکات علمی بین‌المللی دانشگاه‌های منتخب

ارزیابی کمّی تحرکات بین‌المللی دانشگاه‌های موردمطالعه، برداشت تیم پژوهشی از وضعیت هر دانشگاه بر اساس چارچوب راهنمای دانشگاه کارآفرین به‌صورت کمّی (عددی) است. در این ارزیابی، در هر دانشگاه به هر یک از ملاک‌های دانشگاه به‌مثابه نهاد بین‌المللی با منطق عمومی رادار[1]، عددی از یک تا پنج داده شده است (عدد یک معادل خیلی ضعیف، عدد دو معادل ضعیف، عدد سه معادل متوسط، عدد چهار معادل خوب و عدد پنج معادل وضعیت عالی). نتایج ارزیابی کمّی در جدول ٤ ارائه شده است.

[1]. Result, Approach, Deployment, Assessment, Review (RADAR)

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-09]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1399.12.4.3.6]

جدول ٤- امتیازات تحرکات علمی بین‌المللی دانشگاه‌های منتخب

دانشگاه‌ها	دانشگاه «الف»	دانشگاه «ب»	دانشگاه «ج»	دانشگاه «د»	متوسط کل
امتیازات	**۳**	**۲**	**۲**	**۱**	**۲**
ناحیه توصیفی	**متوسط**	**ضعیف**	**ضعیف**	**خیلی ضعیف**	**ضعیف**

بر اساس جدول فوق، دانشگاه «الف» دارای بالاترین امتیاز در ناحیه توصیفی «متوسط» و دانشگاه «د» دارای کمترین امتیاز در ناحیه «خیلی ضعیف» ارزیابی‌شده‌اند. مجموع امتیازات چهار دانشگاه در تحرکات علمی بین‌المللی، در ناحیه توصیفی «ضعیف» قرار دارد.

بحث و نتیجه‌گیری

از اواخر سال‌های پایانی قرن بیستم، دانشگاه جدیدی که از آن به دانشگاه نسل سوم، دانشگاه کارآفرین، دانشگاه نوآور و یا حتی مأموریت سوم نظام دانشگاهی یادشده، به‌عنوان یکی از ایده‌ها و سناریوهای نظام دانشگاهی برای مشارکت مؤثر دانشگاه‌ها در فرایند توسعه محلی، منطقه‌ای و ملی مطرح است. در این رویکرد، کارآفرین کردن دانشگاه‌ها در مفهوم جامع و صحیح، یکی از راهبردهای کلیدی برای ارتقای سطح مسئولیت‌پذیری اجتماعی و پاسخگو کردن آن‌ها در قبال جامعه و تحقق آرمان تغییر اجتماعی و توسعه پایدار است. در راستای ضرورت و اهمیت فهم صحیح از دانشگاه کارآفرین به‌طور عام و تحرک بین‌المللی در این نوع دانشگاه‌ها به‌طور خاص، این پژوهش بر مبنای «چارچوب راهنمای دانشگاه کارآفرین» که موردتوافق کمیسیون اروپایی و سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه است، باهدف شناسایی جایگاه و ارزیابی کم‌وکیف سطح فعالیت‌های بین‌المللی دانشگاه‌های ایران به روش آمیخته انجام شده است.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-09]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1399.12.4.3.6]

بر اساس یافته‌های این پژوهش، دانشگاه‌ها با رسالت عام و خاص خود برای حرکت در مسیر ارزش‌آفرینی دانش‌بنیان دست‌کم باید در هشت بُعد به‌صورت هم‌زمان و متوازن اقدام کنند: ۱. اصلاح فرایند و سبک‌های رهبری و حکمرانی، ۲. تقویت ظرفیت‌های مالی و انسانی، ۳. ارتقای سطح یاددهی- یادگیری کارآفرین، ٤. پشتیبانی مادی و معنوی از کارآفرینان، ٥. تبادل دانش و همکاری هم‌افزا با جوامع محلی، منطقه‌ای و ملی، ٦. افزایش سطح فعالیت‌ها و تحرکات علمی بین‌المللی، ۷. تحوّل دیجیتال، ۸. تلاش برای به ثمر نشستن آثار و نتایج کارآفرینی برای تمامی ذی‌نفعان به‌ویژه دانشجویان و جامعه.

همچنین، یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که اولاً، تحرکات بین‌المللی یکی از ابعاد اصلی دانشگاه کارآفرین است (جدول ۱) و ثانیاً، سطح فعالیت‌ها و تحرکات علمی بین‌المللی دانشگاه‌های موردمطالعه در حد مطلوب و مورد انتظار نبوده و بین وضعیت موجود (آنچه هست) و وضعیت مناسب (آنچه که باید باشد) فاصله زیادی وجود دارد (جدول ٤)؛ بنابراین، لازم است رهبران نظام آموزش عالی اهتمام ویژه‌ای در سطوح سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و اجرا برای ارتقای سطح تحرکات علمی بین‌المللی دانشگاه‌ها و جامعه دانشگاهی داشته باشند. تحرکات علمی بین‌المللی می‌تواند در هستهٔ مرکزی و کانون دانشگاه کارآفرین قرار داشته و ارزش و جایگاه آن در دانشگاه جدید (دانشگاه کارآفرین) اگر بیشتر از دانشگاه‌های سنتی و آموزشی- پژوهشی نباشد، قطعاً کمتر نیست. ازاین‌رو، می‌توان ادعا کرد که دانشگاه کارآفرین واقعی مشتمل بر تحرکات علمی بین‌المللی فراگیر بوده و بدون این تحرکات، امکان تحقق رسالت دانشگاه و اهداف تمامی ذی‌نفعان به‌ویژه جوامع محلی، منطقه‌ای، ملی و جهانی، وجود نخواهد داشت. البته، علتُ‌العلل کم‌کاری دانشگاه‌های ایران در حوزه بین‌الملل، کیفیت روابط و تعاملات سیاسی ایران با برخی از کشورهای قدرتمند جهان و وجود تعارض منافع با این کشورهاست.

بر اساس روند مطالعه و یافته‌های این پژوهش، در مسیر ایجاد و تعالی دانشگاه نوآور و کارآفرین، اهتمام به موارد و سرفصل‌های زیر به سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان، مجریان و رهبران آموزش عالی و نظام دانشگاهی پیشنهاد می‌شود:

۱. تمرکز بیشتر وجدی‌تر به دیپلماسی علمی و بین‌المللی‌سازی به‌عنوان بخشِ مهم و جدایی‌ناپذیر از برنامه‌های راهبردی دانشگاه‌ها،

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-09]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1399.12.4.3.6]

۲. افزایش سطح پشتیبانی از تحرکات علمی بین‌المللی استادان، پژوهشگران، دانشجویان، برنامه‌های درسی، رشته‌های تحصیلی، پژوهش‌های مشترک و شعب بین‌الملل،

۳. انعکاس و پوشش چشم‌اندازهای بین‌المللی در فرایندها و کارکردهای یاددهی- یادگیری (آموزش) و خلق دانش (پژوهش)،

٤. تلاش برای تأثیرگذاری بیشتر علم در تنظیم سیاست‌ها و راهبردهای بین‌المللی به‌عنوان رسالت دانشگاه نوآور و کارآفرین.

منابع

- ماحوزی، رضا و همکاران (۱۳۹۵). بین المللی شدن آموزش عالی در آسیا، تهران: مؤسسه مطالعات فرهنگی و اجتماعی، صص ۱۲۳-۹٦.
- مهدی، رضا (۱۳۹۵). سیاستهای آموزش عالی بین‌المللی در کشورهای همسایه شمال غرب ایران، گزارش طرح پژوهشی، تهران: مؤسسه مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- مهدی، رضا و بارانی، سپیده (۱۳۹۷). توسعه منابع انسانی مرتبط با دانشجویان بین‌المللی در دانشگاه‌های ایران، فصلنامه آموزش عالی ایران، سال دهم، شماره چهارم، صص ۱۱۲-۸۷.
- مهدی، رضا (۱۳۹۹). بازخوانی و توصیف تجربه دانشگاه‌های کارآفرین؛ مقایسه موردهای موفق و ناموفق در ایران، تهران: مؤسسه مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- مهدی، رضا و شفیعی، مسعود (۱۳۹۹). الگو و چارچوب راهنما برای دانشگاه نوآور و ارزش‌آفرین، فصلنامه نوآوری و ارزش‌آفرینی، شماره ۱۷ سال ۹، ص ۱۵-۱.
- Clark, B. R. (1998). Creating Entrepreneurial Universities: Organizational Pathways to Transformation, Oxford, New York, and Tokyo: IAU Press, Pergamon.
- EU/OECD (2012). A Guiding Framework for Entrepreneurial Universities, Final version 18th December 2012

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-09]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1399.12.4.3.6]

- EU/OECD (2018). Supporting Entrepreneurship and Innovation in Higher Education in The Netherlands, OECD Skills Studies, OECD Publishing, Paris/EU, Brussels, https://doi.org/10.1787/9789264292048.
- EU/OECD (2019a). Introduction to HEINNOVATE and its seven dimensions, www.heinnovate.eu
- EU/OECD (2019b). Supporting Entrepreneurship and Innovation in Higher Education in The Italy, OECD Skills Studies, OECD Publishing, Paris/EU, Brussels, https://doi.org/10.1787/43e88f48.
- EU/OECD (2019c). Supporting Entrepreneurship and Innovation in Higher Education in the Croatia, OECD Skills Studies, OECD Publishing, Paris/EU, Brussels.
- Hendrickson, R. M. Lane, J.E. Harris J.T. & Dorman, R. H. (2013), Academic Leadership and Governance of Higher Education, USA, Stylus Publishing.
- Lane, J. E. (2007), Student safety and institutional liability in study abroad programs. ACPA Developments, 5(2). Retrieved from http://www.myacpa.org/pub/
- developments/archives/2007/Summer/article.php?content_legal
- Lane, J. E. (2010). Joint ventures in cross-border higher education: International branch campuses in Malaysia. In R. Sakamoto & D. W. Chapman (Eds.), Cross border collaborations in higher education: Partnerships beyond the classroom, NewYork, Routledge, pp. 67-90.
- Lane, J. E. (2011), Importing private higher education: International branch campuses. Journal of Comparative Policy Analysis, 13(4), 367–381.
- Lane, J. E. (2012). Higher education and economic competitiveness. In J. E. Lane & D. B. Johnstone, Colleges and universities as economic drivers: Measuring higher education's role in economic development (pp. 221–252). Albany, NY: SUNY Press.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-09]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1399.12.4.3.6]

- Lane, J. E. & Kinser, K. (2011), Reconsidering privatization in cross-border engagements: The sometimes public nature of private activity. Higher Education Policy, 24, 255–273. doi:10.1057/hep.2011.2.
- Knight, J. (1999), A time of turbulence and transformation for internationalization (Research Monograph, No. 14). Ottawa, Canada: Canadian Bureau for International Education.
- Knight, J. (2003), Updated internationalization definition. International Higher Education, 33, 2-3.
- Knight, J. (2004), Internationalization remodeled: Definition, approaches, and rationales. Journal of Studies in International Education, 8(1), 5–31.
- Knight, J. (2005), Cross-border education: Programs and providers on the move (Millennium Research Monograph No. 10). Ottawa, Canada: Canadian Bureau for International Education.
- Institute of International Education (2011), Open Doors. Washington, DC: Author.
- OECD (2017). Knowledge Triangle Synthesis Report – Enhancing the Contributions of Higher Education and Research to Innovation, Paris: OECD.
- Wildavsky, B. (2010). The great brain race: How global universities are reshaping the world. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Wissema, J. G. (2009). Towards the Third Generation University: Managing the University in Transition, Cheltenham, UK and Northampton, MA, SA: Edward Elgar.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-09]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1399.12.4.3.6]